

Vėjas rėjose
Burlaivių epochos
atspindžiai Lietuvoje

UDK 629.125(474.5)(091)
Ve77

Sudarytojas Dainius Elertas

Recenzentai prof. habil. dr. Vytautas Paulauskas ir dr. Vacys Vaivada

Redaktorė Romualda Nikžentaitienė

Piešinių autorius Šarūnas Leonavičius

Dizaineris Gedas Čiuželis

Iš lenkų kalbos vertė Romualdas Adomavičius (jaunesnysis)

Be saugotojų sutikimo knygoje skelbiamų vaizdų iš muziejų ir privačių rinkinių naudojimas draudžiamas. Saugotojų teisės ginamos LR įstatymų numatyta tvarka.

© Lietuvos jūrų muziejus, 2009

© Tekstų autoriai, 2009

© Dainius Elertas, sudarymas, 2009

ISBN 978-9955-9714-2-9

Turinys

- 7 Pratarmė
- Lietuvos jūrų vartai burlaivių epochoje**
- 9 Prof. Dr. ANDRZEJ GROTH. Klaipėdos uostas 1664–1722 metais
- 19 Prof. Dr. ANDRZEJ GROTH. Klaipėdos jūrų prekybos mastai ir struktūra 1664–1722 metais
- 31 Prof. Dr. ZIGMANTAS KIAUPA. Šventosios uostas Palangos seniūnijoje
- Karo audros Baltijoje ir Lietuva**
- 45 Dr. inž. JERZY LITWIN. Lietuvos jūrinė istorija (iki 1668 m.)
- 65 DAINIUS ELERTAS. Priešai iš jūros: įvykių kronika
- 75 DAINIUS ELERTAS. Po karo vėliavomis
- Burlaivių verslas**
- 87 Prof. Dr. ANDRZEJ GROTH. Jūrinės prekybos bendrovės ir jų veikla Klaipėdoje XVII amžiuje
- 102 *Burlaivių epochos faktai apie Klaipėdoje laivus aptarnavusius amatus*
- 103 DAINIUS ELERTAS. Burlaivių epochos jūrų kontrabanda Lietuvos pajūryje
- 114 *Kelios žinutės apie piratavimą – kaperiavimą*
- 115 ROMALDAS ADOMAVIČIUS. Laivų statyba Klaipėdoje XVIII a. pabaigoje
- 138 *Burlaivių epochos pradžios ir klestėjimo Klaipėdoje faktai*

Burlaivių epochos „jūrų vilkai“

- 141 DAINIUS ELERTAS. Jūreiviškos kasdienybės pusrslai barke „Mary Jane“ ir aplink
155 DAINIUS ELERTAS. Karališkoji navigacijos mokykla Klaipėdoje
169 MIKELIS BALČIUS. Šventosios jūreivystės mokykla
175 *Burlaivių epochos saulėlydžio Klaipėdoje faktai*

Burlaivių epochos atspindžiai

- 177 Doc. Dr. EDMUNDAS RIMŠA. Burlaiviai sfragistikoje ir heraldikoje
191 *Specifiniai terminai ir sąvokos*
196 *Vietovardžių rodyklė*
201 *Asmenvardžių rodyklė*
206 *Summary*

Burlaivių klestėjimo epocha išpaudė savo pėdsakus dabartinėje Lietuvos teritorijoje ir istorijoje. Šių sparnuotų laivų laikams mūsų krašte nebuvo skirtas didesnis dėmesys. Daugelis tyrimų, išvalgų liko žinomi tik besidomintiems regionine istorija. Petro Dirgėlos romanuose ir Lietuvos istorikų darbuose labiau akcentuotas jūros geopolitinis veiksnys. Jūros įtaka Klaipėdos krašto ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijoje dažniau apmąstoma tik ekonomikos, o ne kasdienybės, buities, gyvenamosios kategorijomis. Ši knyga galėtų padėti žengti pirmuosius žingsnius ieškantiems jūros alsavimo ženklų Lietuvos žemėje ir jos istorijoje. Praeities pažinimas atveria platesnį dabarties suvokimo ir veiklos horizontą, brėžia naujas ateities galimybes. Viena jų – iki šiol neįvertintas jūrinis kultūros paveldas Lietuvoje ir jo vieta tarpkultūriniame kontekste. Jį paliko skirtingomis kalbomis kalbėję, skirtingų tikėjimų, skirtingų kultūrų Baltijos erdvėje besireiškiantys žmonės. Sugyvenimo, perėmimo, perdavimo, išlaikymo, tęstinumo sąvokos padeda suprasti ir daugelį paprastai su burlaiviais nesiejamų reiškinių. Gilėjantis jūrinės kultūros pažinimas keičia santykį su ja. Lietuviški jūrinės istorijos puslapiai yra menkai žinomi ir neatspindėti kaip visuma. Tikimės, kad šiame Lietuvos jūrų muziejaus leidinyje spausdinami Lietuvos ir Lenkijos tyrinėtojų darbai pasiūlys įdomių atradimų, paskatins skaitytojus tolesniems ieškojimams.

Lietuvos tūkstantmečio ir Lietuvos jūrų muziejaus trisdešimties metų sukakties proga skaitytojai knygos autorių apdovanojami kelione į tolimą burlaivių epochą. A. Grotho straipsniuose atgyja XVI–XVII a. Klaipėdos uostas, jūrų prekybos kompanijos ir jūrų muitinė. Apie anglų pirklių bandymus įkurdinti uostą Šventojoje ir navigaciją ties Palanga XVII a. pasakoja Z. Kiaupa. Netikėtą XIII–XVII a. Lietuvos jūrinės istorijos panoramą perteikia J. Litwinas. R. Adomavičiaus parengti publikuojamų XVIII a. dokumentų vertimai apie laivų statybą Klaipėdoje atvėrė duris į Lietuvos jūrų muziejaus saugyklas. Supažindindamas su laivais LDK sfragistikoje ir heraldikoje E. Rimša parodo burlaivių epochos ženklus kultūroje. M. Balčius pasakoja apie mažai žinomą XIX a. Šventosios jūreivystės mokyklą. D. Elerto straipsniuose skleidžiasi burlaivių epochos kasdienio gyvenimo įvairovė ir plazdančios burlaivių burės Lietuvos karybos istorijos epizoduose. Knyga tęsia pirmojo Lietuvos jūrų muziejaus direktoriaus A. Každailio pradėtą misiją atverti Lietuvos skaitytojams jūrinės istorijos klodus. Tikimės, kad dailininko Š. Leonavičiaus piešiniai ir autentiška vaizdinė medžiaga iš Gdanskio jūrų muziejaus, Mažosios Lietuvos muziejaus, Šilutės muziejaus, Lietuvos jūrų muziejaus, leidyklos „Libra Memelensis“, E. Baranausko rinkinių ir gyva kalba, istorijos šaltiniais alsuojantys knygos puslapiai bus patrauklūs ne tik tuo besidomintiems mokslininkams, bet ir jauniems skaitytojams.

OLGA ŽALIENĖ,
Lietuvos jūrų muziejaus direktorė

DAINIUS ELERTAS,
Lietuvos jūrų muziejaus istorikas

Lietuvos jūrų vartai burlaivių epochoje

Klaipėdos uostas 1664–1722 metais

PROF. DR. ANDRZEJ GROTH

Gdanskas (Lenkija)

Klaipėdos uosto istorinė raida istoriografijoje dar nėra visapusiškai ištirta. Iki šiol išleistos monografijos skirtos aptarti tokiems klausimams kaip XIX–XX amžių vienos ar kitos pusės uosto techniniai įrenginiai, administracinės įstaigos, apkrovimas ir kiti raidos aspektai¹. XIII a. viduryje Kryžiuočių ordino Kalavijuočių atšakos pastatyta Klaipėdos pilis ir susiformavusi gyvenvietė nuo 1328 metų įėjo į Kryžiuočių ordino valstybę, paskui į Prūsijos kunigaikštystę, o pagaliau pateko į Hohencolernų monarchų valdas. Uostas turėjo puikias gamtines sąlygas, nes įsikūrė ties Dangės, į Kuršių marias įtekančios ir laivybai tinkamos upės, žiotimis bei šalia vienintelės Kuršių marių įsiliejimo į Baltijos jūrą vietos – Klaipėdos sąsiaurio². Sąsiauris pasižymėjo palankiomis navigacijai sąlygomis: jo plotis siekė nuo 60 iki 100 rykščių (1 rykštė = 3,77 metrai), ilgis 0,5 mylios, gylis apie 15–16 pėdų (1 pėda = 0,31 m). Juo naudotis galėjo iki 300 lastų

- 1 A. Urban, Die Entwicklung des Memeler Hafens. *Eine Handels- verkehrspolitische und statistische Studie*, Würzburg, 1923; Der Memeler Hafen, von Stadtbaurat Weber, *Jahrbuch des Hafenbautechnischen Gesellschaft*, Bd. 7, Jhrg. 24, Hamburg, 1925; Denkschrift über Memels Seehandel, den Minge-Schmeltelle- Canal und die Zweigbahn Insterburg-Tilsit-Memel. *Nach authentischen Quellen herausgegeben auf Veranlassung und unter Mitwirkung Kaufleuten und dem Vorsteheramte der Kaufmannschaft zu Memel*, Memel, 1892.
- 2 Literatūroje užsimenama apie susisiekimo taško tarp Baltijos jūros ir Kuršių marių egzistavimą netoli Šarkuvos gyvenvietės. Pavyzdžiui, elbingiečiai atsimena 1480 m. ten buvusią muitinės įstaigą. Tuo pat metu, 1422 ir 1441 metais, Šarkuvos apylinkėse vykdyti dambų pylimo darbai. Vandens proveržos per Kuršių neriją iš Baltijos kaskart kėlė nemenkus rūpesčius to meto valdžiai (pvz., 1509 ar 1630 metais, kai išplova buvo tokia didelė, kad su didesne valtimi galėjai perplaukti iš marių į jūrą), nes nerija ėjo karinio tiekimo kelias iki pat Livonijos. Šis faktas vertė atlikti būtinus audrų sudarytų išplovų užpylimo darbus. XVI a. Kuršių marių žemėlapyje nepavaizduota žemiau Klaipėdos sąsiaurio esanti Baltijos jūros proverža į marias. – K. Forstreuter, *Die Memel als Handelsstrasse Preussens nach Osten*, Königsberg Pr., 1931, S. 7; Denkschrift über Memels..., S. 16.

